

Розділ VII. СПОРТ

*С. М. БАЦУНОВ,
Запорізький національний університет*

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПРОБЛЕМА ГЕНЕЗИ СПОРТУ В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ

Намагаючись уявним поглядом заглянути в глибини двадцять першого століття і уявити собі, якими будуть Україна і її народ в третьому тисячолітті, ми не можемо не думати про те, якою буде наша освіта - та сфера життя суспільства, яка у вирішальній мірі визначає наше майбутнє. Бо саме в ній з підростаючих поколінь країни формується народ, його інтелектуально-творча, духовно-етична, психічно-вольова і тілесно-фізична особа. Намагаючись уявити собі контури утворення третього тисячоліття, ми повинні чітко усвідомити від якої системи навчання і виховання ми повинні відштовхуватися, що взяти за основу. Якщо ми цього не зробимо, то ризикуємо і в третьому тисячолітті потрапити в замкнуте коло важких і трагічних проблем, породжених сучасною системою освіти. Сьогодні статистика нам говорить про те, що до кінця двадцятого століття переважна більшість молодих людей нашої країни виявилися хворими, безвольним і бездумковим поколінням. За офіційними даними ВОЗ [7], сьогодні лише 5% випускників шкіл практично здорові, 80% школярів хворі, понад 70% страждають нервово-психічними розладами. Таким чином, незважаючи на здавалося б великі досягнення в освіті ми бачимо не тільки фізично слабке покоління, а і як наслідок (а може і причина) покоління молодих людей які загальнолюдські цінності змінили на меркантильні, споживацькі, тощо. Тому актуальним буде афоризм «у здоровому тілі - здоровий дух». Нам не байдуже, коли молоді змінили орієнтацію від здорового способу життя - харчування, оздоровлення, спорту і подолати перевагу спиртним напоям, палінню, наркотикам, недоброякісним продуктам харчування, байдужість до видів фізичної культури.

У фізкультурно-спортивній сфері через різноманіття її організаційних форм максимально збалансовані і наближені особисті і суспільні інтереси, сприяючи формуванню здорового морально-психологічного клімату в різних соціально-демографічних групах. Очевидно, що на сучасному етапі розвитку України в умовах якісного перетворення всіх сторін життя суспільства зростають вимоги до фізичної підготовленості наших співгромадян, необхідних для успішної їх трудової діяльності. Суспільство потребує яскравих самодостатніх но, діяльних, здатних до усвідомленого вибору особистості і таку особистість зобов'язаний виховувати класичний університет з його гуманістичною орієнтацією.

Щоб прогресивно розвиватися, суспільство повинне не тільки споживати,

але і відтворювати і продукувати матеріальні і духовні цінності, а для цього необхідно, щоб нові покоління, що приходять на зміну, засвоюючи і використовуючи досвід попередніх поколінь, вносили свій вклад у розвиток матеріальної і духовної культури.

Ми усвідомлюємо, що двадцять перше століття корінним чином змінює соціальне замовлення суспільства вищій школі. Основним завданням є підготовка справжніх фахівців, дійсних професіоналів і ділових людей, здатних інтелектуально і фізично реалізувати себе в умовах ринкових відносин де основним принципом є жорстка конкуренція.

Фізична культура і спорт, як вважають Леонтюк А.М. та Михайлов Б.А. [4,16], будучи однією з граней загальної культури людини, її здорового способу життя, багато в чому визначає її поведінку в навчанні, на виробництві, в побуті, в спілкуванні, сприяє рішення соціально-економічних, виховних і оздоровчих завдань У провідних університетах світу в економічно розвиненому суспільстві фізична культура і спорт є базовою областю освіти. Це єдиний учбовий предмет, який формує і реалізує раціональне, прагматичне відношення до зміцнення і вдосконалення здоров'я, що даровано природою. Зараз немає практично жодного показника здоров'я і соціального благополуччя, який не вважав би погіршення стану. Впродовж останнього десятиріччя Україна переживає демографічну кризу, яка охопила всі основні показники: народжуваність, смертність, тривалість життя, старіння населення тощо. Всі ці процеси, поза сумнівом, пов'язані із здоров'ям, способом життя населення.

Враховуючи необхідність змін старих орієнтирів що негативно вплинули на формування особистості, бо носили формальний декларативний характер роз'єднавши об'єктивний взаємозв'язок освіти і фізичної культури, потрібно зайняти конструктивні, дієві, рішучі позиції. У учбовому процесі необхідно відмовитися від «командно-стройових» методів навчання та виховання, а звернутися до особи студента, його інтересів і потреб у сфері фізичного і духовного вдосконалення. Необхідно підкреслити, що якщо учбова дисципліна «замкнута» на руховій діяльності і цілеспрямовано не впливає на духовний розвиток і фізичну сферу молодшої людини, то вона на ряду з позитивними якостями може формувати асоціальну поведінку і егоїстичну спрямованість особи. Переважання тілесного компоненту в змісті фізичної культури і спорту в протилежність соціокультурному приводить до деформації цінностей культури особи.

У той же час, при науково обґрунтованій побудові педагогічній парадигмі у фізкультурно-спортивній сфері через різноманіття її організаційних форм максимально збалансованих і наближених особисті та її суспільних інтересів, що посприяють довголіттю людини, зниженню травматизму, об'єднанню здорової сім'ї, формуванню здорового морально-психологічного клімату в різних соціально-демографічних групах і в суспільстві в цілому, захворюванням. Це найменш витратні і найбільш ефективні засоби швидкого морального і фізичного

оздоровлення нації.

Останнім часом з'явилася достатньо велика кількість робіт, які мають оцінку стану сучасного спорту. Їх аналіз дозволяє виявити такі основні тенденції в розвитку спорту в Україні за останнє десятиріччя:

Зі впровадженням нових методів тренування, перш за все здійснених на поліпшення спортивних результатів, зміну умов проведення змагань, вдосконалення спортивних споруд, устаткування, спортивної екіпіровки, збільшення об'ємів тренувальної роботи, використання нових прийомів підвищення працездатності (психологічної і фізіологічної спрямованості), створенням нових фармакологічних засобів відновлення спортсменів, співучасті у змаганні зацікавлених осіб (тренерів, представників спортивної науки тощо), що сприяє інтенсифікації наукових розробок пов'язаних зі створенням новітніх засобів відновлення, підвищення ефективності тренувального процесу, залучення недержавних асигнувань, спонсорських засобів, реклами та інших економічних стимулів, усе це в наш час сприяє значному зростанню спортивних досягнень.

Підвищення вимог до проведення змагань (баз, споруд), з появою і розвитком видів спорту, що мають у своїй основі дорогу предметну діяльність, збільшує видовищність та запобігає розширенню програми змагань тощо, зростання вимог до організаційного, суддівського, лікарського та інформаційного забезпечення, проведення відбору і підготовці спортсменів, для забезпечення системи підготовки кадрів, фінансування спортивної науки, медичного огляду. Усе це приводить до значного дорожчання спортивних змагань.

Отже, ми спостерігаємо значне омолодження спорту. Проблема участі дітей у великому спорті неминуче породжує різні думки. Великий спорт, де мають брати участь юнаки, впливає на особу дуже по різному.

Великий спорт сприяє розвитку фізичних якостей та зростанню спортивної майстерності молоді, а також придбанню плідного у виховному відношенні досвіду: підліток дізнається, що для отримання максимальних спортивних показників необхідно докласти величезні зусилля. Безліч страждань він має від усвідомлення того, що спортивні успіхи деколи залежать не тільки від рівня фізичної підготовки, але і від можливих випадковостей. Йому доведеться вчитися переборювати поразки, розчарування, незадоволення тим що досягнуто.

Для молоді спорт є школою характеру, чесної гри, емоцій, фізичного і духовного вдосконалення, будучи своєрідним «полігоном», де крім рухових якостей, відточуються завзятість, рішучість, відчуття колективізму і солідарність, вміння адаптуватися до існуючих обставин, що сприяє збагаченню життєвого досвіду.

Зусіма перебування в системі великого спорту впливає як позитивно, так і негативно на спортивну молодь.

Багато видів спорту стали «молодіти», це обумовлено феноменальними здібностями молодих спортсменів і позамежною інтенсифікацією підготовки,

психологічним “накачуванням”, біологічними видами стимулювання, засобами і формами матеріальної спокуси, які дають можливість «вичавлювати» результати.

Велика кількість науковців відхиляють участь дітей у великому спорті, стверджуючи, що це має привести до втрати здоров'я, виснаження резервів організму спортивної молоді, знижує естетичну привабливість спорту.

Ще в минулому столітті П.Ф. Лесгафт вважав, що «спорт із змаганням не повинен бути застосований в шкільному, ні в сімейному вихованні дитини», «в кожній грі треба знищувати будь яке змагання між тими, що займаються», вважаючи, що спорт виховує в дитині злість та агресивність [2,137].

Через сторіччя А.Г. Егоров, впроваджуючи ідеї П.Ф. Лесгафта, стверджує, що спортизація фізичного виховання посилює проблеми етичного порядку. «Безперечно, що для сфери спорту, де панує «дух змагання і суперництва», характерна значна розбіжність існуючих там етичних норм із загальнокультурними. Удари в обличчя в боксі або підніжка на футбольному майданчику виправдані з погляду досягнення найвищого результату або інтересів команди, країни. У той же час вони вступають в явну суперечність із загальнолюдською моральністю. Діти, що мають досвід некритично, через прилади успадковування, вузькопрофесійної норми спорту, починають потім переносити їх у вимір людського буття». У другому розумінні, бити по обличчю, робити підніжки вже не на спортивних майданчиках, а вдома та на вулиці [1,35].

Отже, ми маємо наявність перегину палиці. Неможливо і недоцільно заборонити займатися спортом неповнолітнім, тим більш, що бажання проявити і перевірити себе природно для підлітків, а оптимально підібрані фізичні навантаження сприяють підвищенню рівня здоров'я неповнолітніх спортсменів. Разом з тим, по-перше, необхідно пам'ятати, що ранкова спеціалізація, доцільність молодих спортсменів до великих навантажень сприяють до того, що для юнацького спорту наполягає проблема дорослих турнірів - спортивні травми, хвороби, використання допінгу тощо. По-друге, для юних спортсменів, що займаються в режимі інтенсивної спортивної підготовки, необхідна ефективна служба реабілітації та контролю за їх станом.

Питання щодо професіоналізації сучасного спорту. Фомін Ю.А. [6,18] формулює — професіоналом вважається спортсмен, до якого спорт є основним видом трудової діяльності. Насамперед професійний спорт що перебуває у сучасному суспільстві як різновид бізнесу, важлива частина видовищної індустрії, одна з форм комерції, вид підприємницької діяльності, мета якої - отримання прибутку від продажу видовища спортивної боротьби.

В останнє десятиріччя в Україні активно має вплив професійний спорт, зростає практика укладання спортсменами контрактів що до роботи у закордонних клубах.

Пономарьов Н.И. вважає, що професіоналізація спорту - неминучий об'єк-

тивний процес, сприяючий підвищенню результативності, технічності, естетичності і видовищності спорту. Крім того, поставивши спорт на нову організаційно-економічну основу і створивши госпрозрахункові клуби, держава може набути додаткового джерела фінансових надходжень до бюджету країни [5,51].

Л.П. Матвеев вказує на необхідність розділяти «професійно-комерційний» і «професійно-супердосяжний» спорт, оскільки перший підкоряється законам отримання фінансового прибутку, будучи галуззю бізнесу, а другий розвивається за законами власне спортивної діяльності, при цьому доходи представників другої групи мають досягти заробітків професіоналів і навіть перевершувати їх [3,41].

В цілому професійний спорт представляє не менш можливостей для творчості, ніж будь-яке професійне мистецтво: він зобов'язує постійно піклуватися про вдосконалення, про стабільність результатів, про конкурентоздатність.

Проте, характеризуючи динаміку розвитку професійного спорту в Україні та в інших країнах, багато науковців вважають, що у зв'язку з професіоналізацією спорт втрачає свою гуманістичну функцію і роль в суспільстві.

Спортсмен, що приймає як сенс і мету перемогу і рекорд, свідомо приносить у жертву своє здоров'я: тренер використовує програми, що забезпечують високі досягнення за рахунок надвисоких навантажень; керівники заохочують тренування і спортсменів в їх діяльності, що мають напрям на досягнення перемоги; втрата здоров'я, збиток особистості спортсмена - приймається як необхідна жертва. Професійний спорт - соціальна біда, оскільки його продуктивне тільки перемоги і рекорди, що прославляють країну, але і люди що втратили здоров'я.

У професійному спорті принцип олімпійського спорту «Чесна гра» втрачає своє значення, поступаючись принципу «Перемога за всяку ціну» (залежання супротивника, агресивність, шахрайство, жорсткий психологічний тиск на суперника поза змаганням і в процесі змагання).

Сучасний спорт багатогранний, диференційний, і це дозволяє задовольняти різноманітні потреби особи і суспільства у галузі спорту. Проте він володіє суперечливими властивостями, що породжує подвійне до нього відношення. Де які оцінюють спорт як джерело здоров'я, працездатності, гартування характеру людини, показник межі людських можливостей. Інші відзначають негативну дію спорту на стан здоров'я і особливі якості тих, що займаються. Подібні розбіжності в думках визначаються тим, з яких позицій це явище має розгляд.

Позитивність або негативність впливу спорту на особу і суспільство залежить не стільки від самого спорту, скільки від доцільності використання різних напрямів і форм спортивної діяльності в конкретних умовах його культивування, від соціально-економічного рівня суспільства, від конкретної системи етичного виховання, супутньої спортивної діяльності, і мірою від того, з яких боків

і з якими коментарями він подається засобами масової інформації.

Таким чином, ми зробили спробу показати основні тенденції розвитку сучасного спорту в Україні, який характеризується як позитивними, так і негативними напрямками, що вимагають подальшого аналізу, осмислення та рішення.

Література:

1. Егоров А.П., Пегов В.А. *Физическое воспитание и спорт: проблемы гуманизации* //Теория и практика физической культуры,-1994,-№3,- С,- 33-35.
2. Лесгафт П.Ф. *Педагогические сочинения* - М., 1951 -1954, Т. 5. С,- 137.
3. Матвеев ЛЛ. *Этот многоликий, восхищающий и возмущающий спорт* //Физкультура в школе.-1999,- №1,- С. 40-44.
4. Михайлов Б.А. Леонтьук А.М. *Какая должна быть сегодня физическая культура в университете* // Санкт - петербургский университет,- 2006 - №7,- С. 15-18.
5. Пономарёв Н.И. *Социально-экономические проблемы профессионального спорта* //Современные проблемы теории и практики физической культуры: взгляды, идеи, концепции: Сб. научн. тр,- СПб.: СПб ГАФК,- 1997. С. 50-52.
6. Фомин Ю.А. *Физическая культура и спорт в условиях современных социально-экономических преобразований в России: закономерное и случайное* //Теория и практика физической культуры - 1993,- № 8,- С. 18-19.
7. Word Health Organization <http://www.who.int/whosis/databaseAife/tables/>